Sociolingüística

Els conceptes de llengua, dialecte i estàndard

La definició que trobem de *llengua* en els diccionaris ens la presenta com a "sistema de signes orals, reflectits sovint en un codi escrit, que serveix bàsicament per a la comunicació". Però quan parlem de la llengua d'un país estem fent, en realitat, una abstracció, ja que una llengua no és més que un conjunt de dialectes, és a dir, un conjunt de varietats d'aquesta mateixa llengua distribuïdes per un o diversos territoris. Així, per exemple, quan parlem de l'anglès (com a llengua), estem referint-nos a un conjunt de dialectes distribuïts per diversos països que comparteixen, això sí, el mateix sistema fonètic, morfològic, sintàctic i lèxic, malgrat les diferencies que s'hi poden observar.

Hem de tenir en compte, per tant, que quan parlem de la llengua d'un país estem referint-nos a la varietat o modalitat d'aquesta que s'utilitza en l'escola, els mitjans de comunicació, l'administració, etc., és a dir, al que s'anomena l'estàndard d'una llengua. Quan parlem de la llengua espanyola o castellana a l'estat espanyol, difícilment pensarem en les varietats d'aquesta llengua que trobem a Extremadura o Andalusia, més bé pensarem en la fonètica, morfologia, lèxic i sintaxi que ens proposa la Real Academia Española, que és la que aprenem a l'escola i la que funciona com a estàndard o varietat supradialectal.

La divisió dialectal

La llengua catalana, com qualsevol altra llengua que té una important extensió territorial i un gran nombre de parlants, presenta o, millor dit, esta constituïda també per una sèrie de varietats dialectals o geogràfiques. Aquests dialectes tenen una sèrie de característiques (fonètiques, morfològiques i lexicals) que contrasten amb altres dialectes del mateix idioma. De tola manera, la identitat d'estructures deis dialectes valencians amb els catalans i balears són suficients perquè tots els lingüistes afirmen la unitat de la llengua, reconeguda acadèmicament com a llengua catalana.

La divisió dialectal del català presenta dos grans blocs:

1 r. El bloc **oriental**, que agrupa els territori s de la Catalunya Vella (des del riu Llobregat al Rosselló), Tarragona, les Illes Balears i l'Alguer.

2n. El bloc **occidental**, que s'estén per les terres de Lleida, Fraga, Tolosa i per tot el País Valencia

L'origen de la llengua catalana

La llengua catalana, com la resta de les llengües que anomenem romàniques, deriva del llatí vulgar parlat (no del llatí literari dels escrits de Ciceró, per exemple) al nord-est de la província romana Tarraconense, és a dir, d'aproximadament de les actuals províncies de Barcelona i de Girona. Penseu que aquest territori no va ser conquerit pels musulmans, per la qual cosa s'hi va poder desenvolupar aquesta llengua romànica directament a partir del llatí que hi parlaven els seus habitants.

Hem de tenir en compte que el català és una llengua diferenciada de l'occità, malgrat les intenses relacions entre el sud de l'antiga Gàl·lia i els comtats catalans, i la vinculació d'aquests amb la monarquia franca durant els segles VIII i IX. L'occità constitueix una llengua romànica ben diferenciada de les seues veïnes: francés, francoprovençal, italià, català i castellanoaragonés.

Sovint se l'ha confós, per la importància que assolí la Provença, amb el provençal, que és, de fet, només una de les variants dialectals de l'occità, com ho són el llemosí i, amb més peculiaritats, el gascó.

A partir del segle XII s'inicia un poderós procés de reconquesta, que expandí la Corona Catalanoaragonesa pels territoris que restaven sota l'hegemonia de l'Islam. Així, Tortosa, Lleida i Fraga són conquerides per Ramon Berenguer IV entre 1148 i 1149. Jaume I s'apodera el 1229 de Mallorca i del Regne de Valencia entre 1233 i 1245. Paral·lelament a les conquestes militar i al repoblament d'aquests territoris manllevats als musulmans, s'expandí la llengua catalana.

Conceptes de sociolingüística

Si hem estudiat diferents aspectes propis de la llengua (la fonètica, la morfologia i la sintaxi), hi ha una altra disciplina que no s'ocupa d'aquests aspectes *interns,* sinó d'altres *externs* al llenguatge: la sociolingüística.

La sociolingüística, per tant, és una disciplina que s'encarrega d'estudiar les condicions d'existència d'una llengua. Analitza l'ús lingüístic tot relacionant-lo amb la realitat objectiva on es realitza, en el seu context social. Es tracta, en definitiva, de tenir clars els àmbits d'ús d'una llengua, el territori on s'usa, les varietats lingüístiques més usades, la categoria deis seus parlants (social, ideològica, edat, professió, sexe, etc.), els temes que es tracten, el context en que es realitzen les comunicacions, les intencions dels qui practiquen la comunicació; en suma, totes les **variables sociolingüístiques** que intervenen en el procés comunicatiu.

La variabilitat de l'ús lingüístic. Els registres

El primer concepte que cal definir per estudiar la variació social d'una llengua és el d'**àmbits d'ús**. Consisteixen en els diversos mares socioculturals diferenciats en que una llengua (o varietat lingüística) és usada: familiar, educatiu, mitjans de comunicació... Es difícil delimitar-los exhaustivament, però sí que podem exposar una sèrie de coordenades que ens ajudaran a definir-ne la tipologia: les categories d'individus (sexe, edat, ocupació, coneixença prèvia...), el tema, la situació (formal o informal), la intenció...

Lligat als àmbits d'ús o a les situacions comunicatives en què utilitzem una llengua trobem el concepte de **registre**, que podem definir com la varietat de la llengua que utilitza un parlant en una situació comunicativa concreta, i que dóna compte de la seua capacitat d'adaptació a aquesta situació comunicativa. Podem trobar-nos diverses classificacions del registres. La més usual diferencia entre:

1. Registre col·loquial
2. Registre vulgar
3. Argots
4. Registre estàndard
5. Registre cientificotècnic
6. Registre jurídic i administratiu
7. Registre literari
8. Registre periodístic
9. Registre publicitari

Aquesta classificació té en compte la temàtica de que es parla, la intencionalitat del parlant, el canal de comunicació (oral, escrit) i el nivell o grau de formalitat, és a dir, l'ús més o menys acurat (pel que fa a la correcció gramatical i elaboració) de la llengua. Així, per exemple, el registre col·loquial és molt poc elaborat gramaticalment i les estructures de la llengua són senzilles, el contrari del que fa el registre literari, que és molt elevat. El registre estàndard seria relativament intermedi entre el col·loquial i el literari, tot fent servint, òbviament, la llengua amb absoluta correcció. De fet, totes les llengües normalitzades s'expressen amb dues modalitats, la parlada i l'escrita, que el registre estàndard aproxima recíprocament. Ja hem comentat que el registre estàndard és el que s'utilitza com a model en l'escola, els mitjans de comunicació. etc.

Llengües minoritàries i llengües minoritzades

Si tenim en compte la realitat lingüística del món on vivim, podrem veure que hi ha un grup reduït de llengües (anglés, francés, castella, portugués, àrab, xinés i rus) que han aconseguit a nivell quantitatiu un ús molt important. Al mateix temps, hi ha altres llengües amb un ús quantitatiu molt més reduït, perla qual cosa han rebut el qualificatiu de llengües *minoritàries* (occità, èuscar, bretó, sard, català...).

Ara bé, hi ha llengües minoritàries, com el suec o el danés, per exemple, que en el seu territori tenen un estatus ben *normal*. És a dir, que són llengües oficials en tots els àmbits d'ús dels seus territoris específics. Per això, és necessari fer servir un altre concepte més aclaridor, el de *llengua minoritzada* que apliquem a situacions en què les llengües, en un determinat context, pateixen un procés de retracció dels seus usos públics i privats que n'amenacen l'existència. Tots els seus parlants es veuen obligats a exercir un bilingüisme unilateral, ja que la seua llengua és insuficient per viure en la pròpia comunitat.

El concepte de llengua minoritzada es pot aplicar fins i tot al cas de les llengües *majoritàries ,* en certs llocs. Podem pensar en el cas del francés al Canada, del castellà a Puerto Rico, o del galaico-portugués a Galícia.

Evidentment, també podem trobar casos de llengües *minoritàries,* que alhora estan relegades a la condició de *minoritzades:* el cas del català, de l'èuscar, del bretó, del sard, etc.

Llengües en contacte: bilingüisme, diglòssia. Conflicte lingüístic

Tots sabem que les diferents comunitats lingüístiques no viuen mai completament aïllades, sinó que per unes raons o per altres (a causa dels estudis, de les relacions amb altres comunitats lingüístiques, per imposicions polítiques o culturals, etc.), els sistemes lingüístics de cada comunitat entren en contacte amb el de les altres. Aquest contacte provocarà casos d'interferències a tots els nivells, sobretot quan es tracta de dues comunitats pròximes en que una , amb més mitjans i poder, intenta imposar la seua llengua a l'altra. Deriven d'aquest contacte de llengües una sèrie de situacions que convé aclarir: bilingüisme, diglòssia, conflicte lingüístic, substitució lingüística i normalització.

Bilingüisme

És el cas més simple de plurilingüisme, en que un individu parla dues llengües a un mateix nivell. S'inclouen ací situacions extremadament variades d'acord amb els nombrosos factors que es tinguen presents. Apareixen així conceptes com *bilingüisme passiu o actiu, simètric o asimètric, instrumental o integratiu, individual, territorial, social, etc.* Cal tenir en compte, però, que sota l'etiqueta de *bilingüisme* s'amaga moltes vegades una situació social que, de fet, és totalment

inestable, ja que quan una de les llengües parlades al si d'una comunitat esdevé supèrflua per a la comunicació, resulta difícil mantenir-ne la seua supervivència a llarg termini.

Diglòssia

El primer que introduí el concepte de diglòssia fou Charles A. Ferguson, l'any 1959. El concepte de Ferguson es referia a situacions en que dues varietats d'un mateix idioma, coexistents, tenen assignades funcions diferents dins de la comunitat parlant. Ara bé, el terme s'ha generalitzat i s'utilitza per explicar la duplicitat de funcions de dues llengües diferents (en contacte i en conflicte), basada en la desigualtat social de condicions. Així, existeix una llengua A que és la que s'utilitza com a vehicle en els àmbits d'ús formals i escrits i en l'àmbit educatiu (de cultura dels mitjans de comunicació. de l'administració, etc.), i una llengua B. considerada per la majoria de parlants com inferior o baixa i que només s'usa en els nivells familiars o col·loquials. Es tracta, teòricament, d'una situació estable, d'especialització funcional.

Conflicte lingüístic

Al llarg de tota la historia del català, el contacte amb altres llengües ha estat una constant i a partir dels segles XVI i XVII s'ha convertit en un veritable conflicte lingüístic. Aquesta és a diferencia de la diglòssia, una situació dinàmica. Sorgeix en el mateix moment en que una llengua *(minoritzadora)* comença a ocupar els àmbits d'ús o funcions lingüístiques d'una altra pròpia d'un territori (llengua *minoritzada).* El replegament deis usos de la llengua recessiva porta aquella societat a una disjuntiva: la substitució lingüística o la normalització.

Substitució lingüística: l'extinció de la llengua més feble en el conflicte.

Normalització: que la llengua de la comunitat recupere tots els àmbits d'ús.

L'èxit de la normalització depén en gran part de factors extralingüístics.

L'única alternativa que hi ha pera no perdre la nostra llengua és la normalització lingüística. que sols es podrà dur a terme mitjantçant accions conscients.

Normalització i normativització

La **normativització** constitueix l'aspecte exclusivament lingüístic del problema. Implica la fixació (elaborada per filòlegs i tècnics) d'un codi lingüístic concret, raó per la qual també és coneguda sota el nom de codificació lingüística. L'existència d'una norma codificada comunament acceptada, actua com a fre en el procés de fragmentació dialectal que, com sabem. constitueix una de les possibles estratègies encaminades a aconseguir la substitució lingüística.

La **normalització** abasta la vessant social. Que una llengua esdevinga normal significa que se'n fa a ús en tots els àmbits socials i resulte vàlida pera qualsevol funció, tant per aquelles més prestigiades socialment com en els àmbits de relacions quotidianes. Com es pot deduir, la normalització comporta una extensió social de la llengua en qüestió i pressuposa, és ciar, el concepte de normativització: sols una llengua fixada normativament pot esdevenir normalitzada.